

организации учебного процесса в высших учебных заведениях. Определены критерии становления языковой компетенции (владение лингвистическими знаниями, сформированность речевых навыков; сформированность дискурсивных умений; адекватное декодирование и реализация коммуникативной интенции).

Ключевые слова: компетенция, коммуникативный, формирования, речь, общение, функции, культура, упражнение.

Blashkiv O., Kovalchuk L. Formation of Communicative Competence as a Lingomethodical Problem: Unity of Sociolinguistics, Sociocultura, Strategy and Discourse Skills.

In the article it is researched the multi-vector scientific theory of interpretation of the concept of communicative competence (unity of linguistic vocational communicative and information-cognitive skills); basic internal and external factors of the influence on formation of communicative competence, necessary conditions for communicative organization of the educational process in higher education institution. The authors determined the criteria of development of linguistic competence (possession of linguistic knowledge, formation of speech skills, formation of discursive skills, adequate decoding and implementation of communicative intention).

Keywords: competence, communicative, formation, language, communication, function, culture, exercise.

Наталія Дзюбишина
(Рівне)

УДК 81'243:37(07)

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ ТА ОСНОВНІ ЧИННИКИ ВИКОРИСТАННЯ СТРАТЕГІЙ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНИХ МОВ

У статті розглянуто шляхи формування стратегій навчання іноземних мов, визначено основні методи і техніки, які використовуються для дослідження цих стратегій. Окреслено основні чинники, які впливають на вибір стратегій навчання іноземних мов і на частоту їх використання у процесі навчання.

Ключові слова: стратегії навчання, знання іноземних мов, техніки і методи дослідження.

Сучасні зміни в суспільстві посилили потребу в особистості, здатній будувати діалог з представниками різних лінгвоспівтовариств. Важливу роль у цьому відіграють знання іноземних мов. Ефективне навчання іноземних мов потребує орієнтації навчального процесу на активну самостійну роботу учнів, створення умов для їхнього самовиразу та саморозвитку, забезпечення відповідного освітнього середовища для формування їхньої особистісної активності [1, с. 151]. А цьому, безперечно, сприяє вибір оптимальних стратегій навчання іноземних мов.

Стратегії навчання можна розглядати як комплекси дій, які використовуються учнями для полегшення здобування, запам'ятовування, відтворення і використання інформації в процесі навчання іноземної мови.

Проблемою дослідження стратегій навчання іноземних мов займалися як вітчизняні (Петровський А.В., Леонтьєв А.Н., Зимня І.А., Китайгородська Г.А.), так і зарубіжні вчені (Адамс М., Браун А., Едмонсон У., Хаус Ю., Оксфорд Р., Влчкова К., Майер Р., Мареш Й.).

Метою статті є визначити шляхи формування стратегій навчання іноземних мов, виділити методологічні підходи до їх дослідження та окреслити основні чинники, які впливають на використання стратегій.

Важливою вихідною точкою для дослідження стратегій навчання є когнітивістичний погляд на стратегію і окреслення стратегій навчання як комплексної когнітивної навички. Як і інші комплексні когнітивні навички, стратегія проходить когнітивною, асоціативною та автономною стадіями засвоєння. У когнітивній стадії використання стратегії засноване на декларативних знаннях, воно вимагає входу до короткотривалої пам'яті. Індивід усвідомлює

свої стратегії, вони є доступними для наукового дослідження, наприклад за допомогою інтерв'ю чи анкет. Однак, як тільки використання стратегій набуває процедурного та автоматичного характеру, вони проходять через зв'язки в довготривалій пам'яті, тому індивід уже не усвідомлює використання стратегій, що проявляється у більш спеціалізованих вимогах до їхньої методології дослідження.

На думку Р. Гагні, стратегія – це комплексна когнітивна навичка, яка часто набувається поступово за допомогою повторюваних тренувань[4]. Техніки навчання можуть з'явитися у процесі наукування, викладання, тим не менше їх гнучке стратегічне використання і комбінування в різних ситуаціях і для різних іномовних завдань є довготривалим процесом.

Спочатку індивід засвоює стратегію, яка є специфічною для певного мовного завдання. Ці стратегії не є спочатку стабільними, вони є мало гнучкими, великою мірою залежними від ситуації або іномовного завдання, в контексті якого вони були засвоєні. На нові завдання і ситуації стратегії можуть поширитися, коли вони „переучені”, завтоматизовані, коли вимагають мінімального когнітивного об'єму.

Варто зазначити, що генеза стратегій не завжди завершується успішним засвоєнням їх. Стратегії і знання взаємно впливають. Дослідження, які спочатку обмежувались лише питаннями розвитку стратегій у дітей, в останні роки спрямовуються і на дорослих, у яких пластичність інтелектуального розвитку має свої межі. Значна частина дорослих виявляє дефіцит у збереженні інформації тексту через неефективні стратегії його опрацювання, котрі можуть бути покращені шляхом тренувань.

Проблемним є зокрема питання трансферу стратегій на інші ситуації і контекст. Загальні стратегії мали б бути легше придатні для переносу з однієї змістової галузі на іншу, зі школи до практики тощо. Значна кількість досліджень показує, що спонтанний трансфер стратегій є рідкістю. Науковці не знаходять жодного доведення, що стратегії у навчальних програмах можуть бути перенесені на завдання, які не є подібними до тренувальних ситуацій.

М. Адамс розрізняє так зване абстрактне і абстраговане знання. Абстрактне, деконтекстуалізоване знання, може бути потенційно перенесене на різні завдання, його індивід не здобув до власного досвіду, але воно було надане з інших джерел. Абстраговане знання було створене індивідом в результаті перевірки дослідження різних ситуацій, на основі яких індивід вчиться абстрагуватися від специфічного контексту. Абстрагування та наступний успішний трансфер є у часовому сенсі складними і систематично планованими. Відсутність трансферу має місце як в експериментах, так і в шкільному навчальному контексті, що, як наслідок, веде до підкреслення ситуативності – ситуативної специфічності навчання і мислення. Кожна теорія ситуацій пов'язана з теорією особистості, оскільки та сама ситуація, той самий контекст різними індивідами сприймається по-різному [2].

Варто зауважити, що для дослідження стратегій навчання іноземної мови використовуються різні методологічні підходи, методи і техніки, передусім залежно від мети збирання даних і типу мовного завдання чи навички (читання, писання, аудіювання, говоріння). Окремі техніки відрізняються часовими рамками меж реалізації мовного завдання, періодом збирання даних, ступенем підготовленості, процедурою збирання даних, використанням групового чи індивідуального збирання даних тощо. Усі ці аспекти нині розуміються як базові детермінанти здобутих дослідних даних про стратегії [8, с. 24].

Кожна з методик і технік має свої слабкі і сильні сторони. Загалом вважається, що кількість і тип з'ясованих стратегій, іномовні завдання і навички залежать від використаної методології, тому перевага надається комбінації кількох технік збирання даних. Окремі техніки і методи також демонструють різну успішність у збиранні даних, яка пов'язана, наприклад, з проблемою відкритості чи прихованості досліджуваних стратегій, що, у свою чергу, визначає необхідність використати певний метод. Відкриті стратегії можна досліджувати, наприклад, спостереженням, приховані стратегії треба досліджувати за допомогою інтерв'ю.

На думку окремих учених, метод спостереження є непродуктивним. Однією з причин непродуктивності спостереження є те, що вчитель у процесі викладання орієнтується на конкретні відповіді учнів, а не на процеси, завдяки яким учні знаходять такі відповіді і які, власне, цікавлять дослідника [6].

Технікою, яка часто використовується при зборі даних, є інтерв'ю. Проблеми, пов'язані з цією технікою, базуються на тому, що деякі люди, які навчаються, спроможні цю стратегію описати краще, інші гірше (проблема здатності до рефлексії і виражальних здібностей), а також, як констатує Дж. Рубін, більшість учнів, розповідаючи про свої стратегії, потребують особу, котра коригує тематичне спрямування інтерв'ю, спонукає їх говорити тощо [6]. Інтерв'ю є також проблематичним у малих дітей, тобто є продуктивним лише від певної вікової межі. Найбільш критикованою методологічною проблемою інтерв'ю є виразна можливість спотворення даних під впливом розповіді про себе самого, так само як в анкетах, описах, щоденниках тощо.

Використовують також анкети і описи стратегій. Вони виходять з найрізноманітніших класифікацій стратегій. Перевагою (на відміну від щоденників, інтерв'ю, спостережень) є їхня точна спрямованість і отримання даних, які цікавлять дослідника. Недоліком є те, що здобуті дані пов'язані лише з тією іномовною навичкою або завданням, на котрі в анкеті (так само і в щоденнику) було поставлено запитання. Анкети обмежують здобуті дані тим, що є важливим і релевантним, і спрощують кодування та опрацювання даних.

У рамках дослідження стратегій та їх ефективності для з'ясування рівня навичок і знань як ефекту прямого чи опосередкованого впливу навчання використовуються дидактичні тести (зазвичай стандартизовані). Для з'ясування мотивації як фактора, що впливає на використання стратегій, і стратегій як посередника впливу мотиваційних аспектів на результати освіти, використовуються психотести.

Зазначимо, що для дослідження стратегій використовується квантитативний, тобто кількісний підхід і аналіз даних (анкети, описи), і квалітативний, якісний (індивідуальне неструктуроване інтерв'ю). Неструктуровані та малоструктуровані підходи обиралися на початку дослідження стратегій і служили для творення теорії. Їх недоліком було те, що вони не охоплювали усіх стратегій, що використовувалися. Пізніше з'явилися структуровані підходи, що виходили з попередніх класифікацій стратегій і доповнювали ці класифікації новими стратегіями.

Науковці не можуть однозначно стверджувати, що стратегія є детермінантом прогресу в опануванні іноземною мовою. Використання стратегій не обов'язково призводить до кращих результатів, але, безперечно, однією з передумов вищого рівня знань з іноземної мови може бути здатність використовувати ширший спектр стратегій.

Ключовою детермінантою здобутого типу даних є також часовий аспект, наприклад, часові рамки збирання даних чи реалізації завдання, на якому учні мають показати стратегії, які вони використовують. Учені розрізняють такі форми стратегії:

1. Синхронна інтроспекція – індивід вголос розповідає про стратегії під час виконання завдання. Перевагою є можливість рефлексії та ідентифікації стратегій, котрі з'являються, у тому числі і на короткий період. Ці часові рамки є доречними для рецептивних іномовних завдань або писання.

2. Безпосередня ретроспекція або інтроспекція про іномовне завдання, котре було щойно виконане. Цей підхід можна використовувати, наприклад, у такій навичці, як говоріння.

3. Відкладена ретроспекція, яка використовується у щоденниках, анкетах, деяких типах інтерв'ю.

4. Предикційна (передбачувальна) інтроспекція – індивід розповідає про те, що б він робив у ймовірному завданні [3; 8].

Стратегії навчання можна розглядати з двох базових точок зору: як одна з ключових детермінант освітніх наслідків і як результат освіти. Стратегії можуть бути лише

посередником іншої змінної, наприклад, мотиваційних характеристик індивіда, які впливають на освітні результати. А. Браун і колектив пропонують чотирьохфакторну модель процесу навчання іноземних мов, яка охоплює:

- 1) стратегії навчання;
- 2) характеристики того, хто навчається (включно з позиціями і поглядами, а також з попередніми знаннями);
- 3) характер матеріалу (комплексність, поступовість, упорядкованість тощо);
- 4) критерій процесу виконання – перевірка, підтвердження, відновлення, відтворення, перенесення, розв'язання проблем.

Первинною детермінантою освітніх результатів, на думку А. Брауна, є саме стратегія [3].

Аналіз наукової літератури дає підстави окреслити основні чинники, які впливають на використання стратегій навчання іноземних мов. Ці чинники мають вплив на процес навчання як на несвідомому, так і на свідомому рівнях, і тим самим опосередкований вплив на освітні результати.

До основних чинників, що впливають на вибір певних стратегій і на частоту їх використання у процесі навчання іноземної мови, належать такі:

- Соціокультурна приналежність. Національність чи приналежність до певного етносу впливає на використання стратегій. Деякі культури демонструють себе як такі, що більше підтримують використання певних стратегій (наприклад, у США – заучування напам'ять, у іспаномовного етносу – соціальні стратегії [5, с. 13].

- Середовище. У природному середовищі поза школою більш важливими виявляються стратегії співпраці, і, навпаки, в шкільному середовищі більш актуальними є формальні стратегії навчання.

- Рівень знань іноземної мови. Стратегії і знання взаємно впливають одне на одного. Учні з різним рівнем знань використовують різні стратегії, причому окремі стратегії використовуються більш підготовленими учнями. Знання, які є специфічними для певної галузі, тобто іноземні мови, і використання стратегій перебувають одне до одного в компенсаційному відношенні. Якщо учні мали низький рівень попередніх знань з іноземної мови, то вони змушені компенсувати важкими стратегіями. „Експерти” цього не потребують, у них процес здобуття інформації полегшений попередніми знаннями. Знання є не лише необхідною передумовою для використання стратегій, а й результатом мислення і розв'язання проблем [8, с. 31].

- Стиль навчання. Стиль навчання детермінує вибір стратегій навчання. Наприклад, учні з аналітичним стилем навчання надають перевагу таким стратегіям, як контрастний аналіз, вивчення правил, аналіз слів і фраз, судження, дедукція, у той час, як учні з глобальним стилем навчання віддають перевагу стратегіям, заснованим на розвитку пам'яті (пошук значення, відгадування).

- Погляди і переконання мають принциповий вплив на вибір стратегій, причому негативні погляди часто є причиною слабкого використання стратегій і нестачі гармонії у використанні окремих стратегій. Деякі дослідники підкреслюють важливість позитивних підходів, переконання а також позитивного самооцінного розуміння для використання стратегій. К. Влчкова з'ясувала, що учні, котрі вважають успішність у мові важливим фактором, використовують більшою мірою непрямі стратегії [8, с. 32]. Р. Оксфорд та інші довели, що учні з вищою самооцінною мотивацією досягають вищого рівня у використанні стратегій [5].

- Мотивація. Більш «умотивовані» учні мають тенденцію використовувати більше доречних стратегій, ніж менш «умотивовані». К. Влчкова з'ясувала зв'язок мотивацій і непрямих стратегій навчання. Чим більша кількість мотиваційних факторів для навчання вибраної іноземної мови, тим більшою була міра використання непрямих стратегій. Позитивний вплив на використання стратегій мали вищі різновиди мотиваторів, тобто внутрішня мотивація до навчання. Якщо учнів мотивував до вивчення іноземної мови інтерес до іноземних мов взагалі чи до обраної мови, вони демонстрували вищу міру

використання непрямих стратегій, і, навпаки, зовнішні мотиваційні фактори демонстрували негативний вплив. Мотивація вивчити предмет заради завершення школи корелювалася з нижчою мірою використання соціальних стратегій [8, с. 32].

• **Мета навчання мови.** Конкретні причини для вивчення мови (мотиваційна орієнтація, зокрема пов'язана з галуззю професійної кар'єри) є важливими при виборі стратегій. Наприклад, індивід, котрий хоче навчитися мови заради міжособистісної комунікації, буде використовувати інші стратегії, ніж той, хто буде хотіти виконати вимоги для завершення навчання.

• **Тип завдання.** Характер завдання допомагає визначити стратегії, які природно використовуються для виконання завдання. Вимоги завдання допомагають детермінувати вибір стратегій. Наприклад, деякі стратегії учні використали б не для письма іномовного твору, але скоріше для розмовної теми. При виборі типу стратегій відіграє роль те, чи йдеться про навичку писання, читання, аудіювання, розуміння. Деякі стратегії, звичайно, підходять для всіх іномовних навичок.

Крім названих вище чинників, що впливають на вибір стратегій навчання іноземних мов, важливу роль відіграють також вік учнів, тривалість вивчення іноземної мови, ступінь усвідомлення способу навчання, тренування стратегій тощо.

Отже, стратегії навчання виходять із певного стилю навчання конкретного учня. Вони залежать, з одного боку, від його індивідуальності, зокрема від вродженого когнітивного стилю, а з іншого – від зовнішніх впливів, тобто характеру навчальних матеріалів, вимог учителя до знань учня, способу регулювання процесу засвоєння навичок тощо. Отже, вони значною мірою можуть бути регульованими учителем, соціальним середовищем або й самим учнем.

ЛІТЕРАТУРА

1. Коряковцева Н.Ф. Современная методика организации самостоятельной работы изучающих иностранный язык / Н.Ф. Коряковцева. – М. : АРКТИ, 2002. – 176 с.
2. Adams M. Thinking Skills Curricula: Their Promise and Progress / M. Adams. // Educational Psychologist. – 1989. – роç. 24. – S. 25-77.
3. Brown A. Learning, Remembering and Understanding / A. Brown, J. Bransford, R. Ferrara. – New York, 1983.
4. Gagne R. The Conditions of Learning / R. Gagne. – New York, 1985.
5. Oxford R. Language Learning Strategies [Електронний ресурс] / R. Oxford. – ERIC Clearinghouse on Language and Linguistics, 1994. – Режим доступу: http://www.ed.gov/databases/ERIC_Digest.
6. Rubin J. Learner Strategies in Language Learning / J. Rubin, A. Wenden. – Herefordshire, 1987.
7. Stern H. Issues and Options in Language Teaching / H. Stern. – Oxford, 1992.
8. Vlčková K. Strategie učení cizímu jazyku / K. Vlčková. – Brno, 2007.

Дзюбишина Н. Способы формирования и основные причины использования стратегий обучения иностранным языкам.

В статье рассмотрены пути формирования стратегий обучения иностранным языкам, определены основные методы и техники, которые используются для исследования этих стратегий. Названы основные факторы, влияющие на выбор стратегий обучения иностранных языков и на частоту их использования в процессе обучения.

Ключевые слова: стратегии обучения, знания иностранных языков, техники и методы исследования.

Dzubyshyna N. Ways and Factors of Foreign Languages Teaching Strategies Formation.

The article deals with the ways of foreign languages teaching strategies formation, the main methods and techniques used for these strategies investigation have been defined. The main factors influencing the choice of strategies in foreign language teaching and their frequent usage in the process of studying have been outlined.

Key words: teaching strategies, foreign language knowledge, techniques and methods of investigation.